

Feledy Balázs

A gondolkodó szobrász

Kiadvány Ócsai Károly (1938–2011)
szobrászművészről

*Tudod-e,
milyen öntudat kopár öröme
húz-vonz, hogy e táj nem enged és
miféle gazdag szenvedés
taszít ide?*

József Attila: *Elégia*

■ A kortárs művészet ágazatai között bizonyos, hogy az irodalom területe a legfeldolgozottabb. Míg a kortárs irodalom jelenségei, személyiségei, művei kritikai, művészetelméleti fogadtatása sok fórumon és sok formában megoldott(nak látszik), addig a kortárs képzőművészet hasonló regisztrálása jóval esetlegesebb. Természetesen külön kell választanunk a napi, heti, havi recenziók, kritikák rendszerét és a különböző elméleti, művészettudományi karakterű nagy tanulmányokat, albumokat és monográfiákat, ám ilyen nézőpontból is jóval véletlenszerűbb a kortárs képzőművészet „könyvespolcon történő” jelenléte. Míg a rendszerváltás előtti időkből voltak kortárs jelenségekkel foglalkozó könyvsorozatok (Corvina – *Műhely* sorozat, Képzőművészeti Alap Kiadó – *Mai magyar művészet*), addig ezek később megszűntek, s ha esetleg a képzőművészetben találkozunk is tudatosan szerkesztett sorozattal, az csak történeti tematikájú, koncepciójú. Kortárs képzőművészeti kiadványokat az elmúlt évtizedekben rengeteg kiadó (kiadónak nevezett vállalkozás) jelentetett meg, melyek között határozottan előtérbe kerültek a portré jellegű kötetek (helyesen), de ezek mögött is legritkábban érezni tudatos és folyamatos szerkesztői, kiadói tevékenységet. Sőt, mintha e tárgyban a kiadványok és azok kiadói fordítva ülnének a lovon. Sok esetben ugyanis nem arról a művészről jelenik meg munkásságát elemző kiadvány, aki erre szakmai eredményei, minősége által méltó volna, hanem arról, aki a kiadásra pénzt tud szerezni. A kiadvány anyagi kondícióit jobb esetben egy menedzser, egy kurátor, netalán a kiadvány szerzője teremti meg (szponzorok megszerzésével, pályázatokkal), ros-

szabbik (?) esetben maga a művész, aki képes arra is, hogy ilyen típusú munkát is végezzen. A kiadók ugyanis a legritkább esetben vállalják át e feladatokat, saját forrásokat általában nem, vagy ezen a területen igen ritkán „mozgósítanak”. Jellemző az a reakció, hogy: „Kiadom, ha a szükséges pénz, forrás rendelkezésre áll.” Ugyanakkor – és ez is egy döntő körülmény – azért is képesek maguk a művészek is szinte minden áldozatra (még saját forrásaikat is igénybe véve – ha van), mert ma az úgynevezett – de mégis valóságos – kánonba kerülésnek szinte meghatározó feltétele, hogy legyen az adott pályáról egy reprezentatív, album karakterű, de adott esetben monográfiai igényű, nagyméretű, sok képpel ellátott kiadvány, melyhez természetesen idegen nyelvű toldalék is szervesül. Ez utóbbinak a magyarázata is természetesen és manapság szükségszerű, ugyanis bárki, aki szerepelni akar, meg akar jelenni bármilyen külföldi eseményen (kiállítás, vásár,

galéria, műkereskedelem), annak alapfeltétel, hogy ilyen típusú kiadvány rendelkezésre álljon. A magyar kortárs képzőművészet szakirodalmá ennek megfelelően rendkívül sokszínű, változatos és egyenetlen. Látunk, találunk olyan kiadványokat, melyekben – ahogy mondani szokás – sok pénz van, a külső is igényes, de „a belső”, vagyis aki-ről a könyv szól, annak életműve nem igazán érdemes

minderre. Természetesen látunk olyan kiadványokat is, amelyek nélkülözhetetlenek, hiánypótlóak, s bármiféle jelenbeli és későbbi tájékozódáshoz alapvetőek.

Nos, egy ilyen, az utóbbi kategóriához sorolandó könyv jelent meg a közelmúltban Ócsai Károly szobrászművészről, aki sajnos nem élhette meg a mű megjelenését (2011-ben elhunyt). A kötet – nyugodtan állíthatjuk – tudományos, művészetelméleti jelentősége igen nagy. Ócsai Károly 1938-ban született Budapesten, édesapját korán elvesztette, s már gyermekkorában jellemző volt életvitelére a sokat olvasás. Korán vonzódott a rajzolás, sőt a faragás, a plasztikai formálás iránt, mégis kissé nehezen találta meg a szakmai továbbtanulás lehetőségét. Korábbi tanulmányait követően kapcsolatba került Bokros Birman Dezső szobrászművésszel, majd egy ajánlást követően Somogyi József szobrászművész is felismerte a fiú plasztikai tehetségét, és felvette a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba, ahol kétévi tanulmányokat követően 1957-ben érettségizett. Kitűnő osztályba járt. Osztálytársa volt a később festőként, tanárként ismert Bakonyi Mihály, a felkészült grafikus Ravasz Erzsébet, a jelmeztervező Wieber Marianne, a nemzetközileg is nagy ívű pályát befutó Megyik János. De ami egészen egyedi: akikkel Ócsai együtt tanult Somogyi Józsefnél – Csikai Márta, Jovánovics György, Kampfl József, Nagy István János, Papakrisztosz Andrasz –, később szintén mind jeles szobrászok lettek. Természetszerűen állhatott volna Ócsai Károly előtt is a szakmai továbbtanulás lehetősége, erre azonban nem kerülhetett sor, ugyanis a fiatal művészjelöltet az 1956-os forradalomban – elsősorban a Móricz Zsigmond körtéren zajlott tüzharcokban – vállalt jelentős szerepe (illetve annak következménye) elzárta a művészeti főiskolai továbbtanulástól. Míg imént említett osztálytársai mindannyian főiskolai szobrászszakos hallgatók, majd ezt követően jeles alkotóművészek lettek, rá nehezebb út: az önművelés útja várt. Papakrisztosz Andrasz és Makrisz Agamemnon ugyanis kiállt mellette, s így a forradalom bukását követően szabadlábban maradt. Ócsai Károly már fiatalon is sokféle tájékozódott. Elméleti és gyakorlati kérdések egyaránt foglalkoztatták. Diákkorában átjárt az ELTE-re Füst Milán esztétikai előadásait hallgatni, ugyanakkor vonzódott a kémia, a vegyészet iránt is. A Képzőművészeti Kivitelező Vállalat dolgozója lett, s továbbtanulása a Debreceni Tanítóképző Intézetben volt lehetséges. A plasztika mellett mindig is intenzíven foglalkoztatta a rajz, a rajzolás. Állítható, hogy későbbi geometriai kutatásainak, eredményeinek egyik fundamentuma volt elmélyült rajztudása. Fiatal éveiben intenzív kapcsolatot ápolt Jovánovics György-

gyel és Pauer Gyulával, akikkel együtt jelentős lépéseket tett egy progresszív művészetszemlélet felé. A hetvenes évekre teoretikus kutatásai is felerősödtek. Rendszerező táblázatokat készített, egyebek mellett fogalmak és plasztikai tulajdonságok megfeleltetésével. Kutatásaiban lényegesek a filozófiai vonatkozások. Olvasottságának, könyvélményeinek eredménye kettős: filozófiai, lételméleti és ismeretelméleti műveltsége összegződik szakirodalmi tájékozottságával, s mindezt teszi teljessé jól alakuló szobrászatával. Már a hetvenes évek elején így nyilatkozott: „Mindig az elvont formák közötti viszonylatok, az elvont és az élő, az organikus kapcsolata izgatott. Olyan figurális szobrot kívántam létrehozni, ami nem konkrét, és semmiképpen sem akadémikus előzményeken alapul, hanem a tér és a forma belülről fakadó együttes hatásának következményeként jön létre.” Mindennek megfelelően alakul szobrászi munkássága. A hetvenes évek elejétől tömör, robusztus, az elvontság határán álló művek születnek, kőből, bronzból, melyekből kivételt jelentenek a nyolcvanas években készített portréi, s amelyek igényes realizmusukkal szuggesztív ábrázolások (Nagy Lajos író, Babits Mihály, Vujicsics Tihamér). Formakutatásai sajátos futurizmusra, kubizmusra emlékeztető eredményeket hoztak. Szobrászi munkásságára folyamatosan jellemző volt a komplexitás, mind műfajban, mind matériában. Kisplasztikái mellett születtek köztéri szobrok, domborművek, érmek. Érmei jelzik széles szellemi, művészi érdeklődését. Nagy alkotó, nagy műalkotások egyaránt inspirálják, Matisse-től Picassóig, Balassitól Kosztolányiig. S mint már jeleztük: a rajz számára megkülönböztetetten fontos. Természetesen egy-egy adott plasztika első vázlata, krokija is az alkotó műfajai közé tartozik, ám Ócsai Károly egyik tudatosítója annak, hogy a szobrászrajz mint olyan szinte külön szakmai műterület. Feleségével együtt kezdeményezője is önálló szobrászrajz kiállításoknak, ehhez kapcsolódó konferenciáknak. S ugyanakkor a rajz vizuális-teoretikus kutatási tevékenységének talán legfontosabb módszere. Életművének egészen egyedi műtípusa kristályszerkezeteként megnevezett művek, melyek papírból, kartonból, fából születtek, és sajátos absztrakt geometrikus alakzatokat teremtettek, például síkok struktúrájából. Így jöttek létre szinte csak rá jellemző plasztikus grafikái, melyekben szintén kutatási eredményeit konkretizálja, a rajz, az asszemblázs eszköztárával. Tér- és formakutatásainak központjában állt a tetraéder és oktaéder rendszerrel történő kísérleteinek sora, melyekből bonyolult rajzok is születtek, s melyek minden esetben összetett szerkesztésekre és alapos számításokra épültek. Ezeket

a tetraéder, oktaéder térformákat Ócsai Károly tömegalkotó alapelemként kezelte és használta fel. Rendszerben gondolkodó szemlélete természetszerűleg vezette

volna a számítógép alkalmazás felé. Tett is erre lépéseket, de intellektuális, teoretikus munkásságába a számítógép már nem tudott szervesülni. Ócsai kutatási eredményeit írásaiban is összefoglalta, illetve pontosabb, ha úgy fogalmazunk, hogy írásai jól egészítik ki a vizuális eszköztárral kidolgozott elméleteit. Jogosan merül fel a kérdés, hogy egy ilyen nagy műveltséggel és jelentős háttérrel rendelkező művész miként volt képes áttenni teoretikus ismereteit a gyakorlatba, jelen esetben a köztéri szobrászatba. A válasz nem egyértelműen kedvező. A mintegy fél évszázadot a szobrászat területén működő alkotó köztéren és középületekben elhelyezett műveinek – amely művek tehát köztéri szobrok, domborművek – száma nem éri el a harmincat. Ráadásul jelképesen is szomorú, hogy a József Attila életművéhez erősen vonzó köztéri szobrász két, a költőhöz kapcsolódó műve is eltűnt (pusztaszabolcsi József Attila-portréja és *Elégia* című domborműve, Budapestről). Végül soron két munkája őrizi köztéri emlékezetét a fővárosban. A Tétényi csata (Honvéd) emlékműve, amely a nagytétényi kastélyparkban nyert elhelyezést 1996-ban, s amely öt méter magas kompozíció, és süttői mészkőből valósult meg, valamint a Gellérthegy oldalán álló tabáni 1956-os emlékmű, amelyet szintén 1996-ban állítottak fel, tizenhat méter

magas, és ugyancsak süttői mészkőből készült. E két kitűnő mű mintegy esszenciaként állítja elénk, hogy Ócsai Károly elméleti tételei miként ültethetők át a gyakorlatba, de e művek jelzik a fontos térbeli elhelyezkedés problémáiban való állásfoglalást, s végül soron azt is, hogy egy köztéri szobor miként lehet az adott környezet díszé, ornamentikája, már csak annak okán is, hogy ezek a helyek megemlékezések helyszínei is egyben.

Nos, erről az összetett és sokirányú elmélyültséget mutató életműről jelentetett meg egy nagy formátumú monográfiát a Cédus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó. A könyv szerkesztője és bevezető tanulmányának írója, Tokai Gábor művészettörténész heroikus munkát végzett. Írásából nemcsak a művészettörténész rendszerező- és elemzőkészsége világlik ki, de érezzük a sajátos felkészültséget kívánó, szinte tudományos, tudománytörténeti elmélyültséget feltételező kutató értelmiségi attitűdjét is. Tokai szerencsére már életében szoros kapcsolatban állt Ócsai Károssal, több beszélgetést folytatott vele, kiállítását nyitotta, megismerkedett a szobrász műhelymunkájával, s ezek a körülmények jó értelemben befolyásolták monográfusi munkáját. Igen jól választotta meg a könyv mottóját, amely idézet Ócsai Károly naplójából, a 2000-es évekből, s amely így szól: „Geometrikus szobrászat az, amely valami amorf dolgot akar mértani formákkal kifejezni, azaz az élőt egy élettelen (kristály) szerkezetbe belegyömöszölni. Én éppen az ellenkező irányt képviselem: az élettelen szerkezetet próbálom életteli viselkedésre ösztönözni.” Jól egészíti ki írását Wehner Tibor művészettörténész tanulmánya, aki a köztéri szobrász Ócsaival foglalkozva tekinti át az életmű alakulását. S míg Tokai Gábor távol tartja magát az Ócsai Károly köztéri munkáival kapcsolatos polémiaiak ismertetésétől, addig Wehner Tibor azért is tér ki ezekre, mert így összetettebb ismereteink lesznek egy művész küzdelmekkel teli pályájáról. A kötet írásos anyagát teljessé teszik Ócsai Károly írásai, melyek egy részének ez az első publikálása. Alkotói életútjának válogatott adatait a művész özvegye, dr. Neduczka Náda állította össze, aki – mint ismeretes – e könyv megvalósulásának is egyik elindítója és fő hajtóereje volt. Az albumot szervesen egészítik ki és teszik teljessé az életművel kapcsolatos adatok (például kiállításainak felsorolása, művésztelepeken történő részvételei, munkásságát értékelő, elemző szakirodalom, és végül alkotásainak teljes jegyzéke). A kiadvány hatalmas – fekete-fehér – fotóanyagot is magában foglal, amely jól rendszerezetten tekinthető át. A könyv szaklektora Bakonyvári M. Ágnes művészettörténész. A kötet tanulmányainak angol nyelvű fordítása szintén olvas-

ható (Bodóczy Miklós). A majd 450 oldalas könyv igényes műnyomó kartonon valósult meg, melynek szellemi súlyán kívül valóságos súlya is tekintélyes, kb. két és fél kilogramm... A könyv tervezője, Butak András grafikusművész alapvetően igényes munkát végzett, de nem értjük egyet azzal, amikor képeket úgy tesz közzé, hogy azok a két szemben álló oldalra kifutnak, s a középen lévő kötés folytán élvezhetetlenné válnak. Valamint szomorúságunk, hogy a könyvnek van ugyan papírborítója, s annak gerincén olvasható az ÓCSAI felirat, ám az ez alatti kemény vászonkötéses könyvtest több mint három centiméteres gerincéről már lemaradt. Így, ha elkopik, elszakad a papírborító, s a könyv csak a szép vászonkötésben van elhelyezve a könyvespolcon, akkor nem ad semmiféle információt arról: kiről is szól ez a súlyos mű.

Minden ilyen nagyszabású kiadvány egyik célja, hogy amellet, hogy közlésezi a legfontosabb ismereteket az életműről, megkísérli elhelyezni az adott életmű értékeit a művészettörténeti kánon rendszerében. Tokai Gábor írása e fejezetében támaszkodik leginkább művésztársak, művészettörténészek megfigyeléseire, melyek nagy része akceptálható, bár talán túlságosan tágra nyitottaknak tűnnek az analógiák. Viszont a kortárs magyar szobrászattól e sorok írója hangsúlyosnak érezne például a Bencsik Istvánnal, Farkas Ádámmal, sőt – az elméleti háttér kiemelése okán – a Körösey Tamással kapcsolatos összefüggések megjelölését, kiemelését.

Összegezve: előjáróban szó esett arról, hogy milyen alapvetően fontos a kortárs magyar képzőművészetben is jeles életművek monografikus feldolgozása. Míg elméleti, stílusbeli, történeti, művészetszociológiai kérdésekről viszonylag nagy mennyiségű szakirodalom áll rendelkezésünkre, addig a kiemelkedő életművek hasonlóan teljes feldolgozásával ritkán találkozunk. Ócsai Károly életműve, annak minősége, sajátos alkotói személyiségének értékei, azok egyáltalán nem ismert volta messzenően indokolták e kiadvány megszületését. Egy hiánnyal kevesebb, egy értékkel, forrással több, s ez nem kevés, hanem sok.